

15. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1025, 1104, 1629, 2073, 2244, z 2019 r., poz. 80.
16. Zając P., Uposażenie parafii obrzańskiej i wybrane aspekty działalności duszpasterskiej w okresie pocysterskim w latach 1836-1861, Ecclesia 8/213.
17. Zubka J., Tytuł kanoniczny do święceń dla duchowieństwa świeckiego w szczególności tytuł służby diecezji, Lublin 1935.

Karolina Jędruszko

*student 3 roku prawa, Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie*

WYDZIAŁY I KATEDRY PRAWA KANONICZNEGO W POLSCE

Od początków najstarszych cywilizacji społeczności je tworzące posługiwały się regułami, które pomagały w ich funkcjonowaniu m.in. regulowały handel, czy normowały szeroko pojętą sprawiedliwość. Na szczególne wyróżnienie spośród licznych kultur zasługuje kultura rzymska. Prawo rzymskie zajmuje szczególne miejsce w kulturze nauk antycznego prawodawstwa. Uważa się, że jest ono doskonałym systemem, który jest wewnętrznie niesprzeczny oraz sprawiedliwy. Należy mieć na uwadze, że system ten jest zjawiskiem historycznym, który odegrał, i mimo upływu lat odgrywa po dzień dzisiejszy, pierwszorzędą rolę w procesie rozwoju prawa poprzez stworzone na jego podstawie pojęcia [1]. Już od III wieku działały w Rzymie i Bejrucie cenione szkoły prawnicze, które posiadały bardzo wysoki autorytet, a w V wieku funkcjonować zaczęła kolejna tego typu uczelnia w Konstantynopolu. Nie jest więc błędnym przypuszczenie, iż już w starożytności uprawiane było, nawet w minimalnym stopniu, prawo kanoniczne. Było to możliwe już w tak wczesnym okresie dlatego, że chrześcijaństwo wzrastało w największym stopniu w głównych ośrodkach działalności rzymskich władz państwowych i kultury rzymskiej, która jest utożsamiana z wysokim poziomem i jakością prawa. Okres patrystyczny nie zaowocował wszakże w żadne działy sensu stricte kanonistyczne, jednakże można się doszukiwać w dziełach Ojców Kościoła czy pisarzy starożytno-chrześcijańskich (którzy wychowani zostali niejednokrotnie na rzymskiej kulturze prawniczej) wypowiedzi mających charakter kanonistyczny, które w późniejszych okresach wykorzystane zostały w różnych zbiorach prawa kościelnego. W okresie średniowiecza Kościół dzięki prawu Rzymskiemu uzyskał pomocnicze źródło swojego prawa [2].

Przedmiotem nauki prawa kanonicznego są zasady normujące funkcjonowanie Kościoła. Prawnik kanonista zmierza w głównej mierze do prawidłowej interpretacji normy prawnej przyjętej przez Kościół. Nauka prawa kanonicznego była przez długi okres czasu nierozdzielnie połączona z nauką teologii. Ostatecznie stała się ona jej praktycznym odzwierciedleniem. Nauka prawa kanonicznego jest bowiem niczym innym, jak wnioskami praktycznymi teologii. Połączenie ich i nierozdzielność jest skutkiem tego, iż posiadają one wspólną genezę, wspólny trzon oraz cel. Pominąć nie można również wspólnej zależności i sposobu pojmowania niektórych kwestii. W poprzednich wiekach każdy kanonista był teologiem, a każdy teolog kanonistą. Dopiero w warunkach uniwersyteckich nastąpiło rozłączenie się od siebie tych dziedzin nauki. Rozkwit teologii nastąpił w Paryżu, a prawa kanonicznego w Bolonii. Rozluźnienie tych obu dyscyplin, tak do siebie podobnych,

nastąpiło przez zafascynowanie w późniejszym czasie teologów filozofią, a kanonistów, wyżej wspomnianym, prawem rzymskim [2].

Ośrodki nauki prawa kanonicznego są uniwersytety, jednakże zanim to nastąpiło były nimi lokalne ośrodki, m.in. szkoły katedralne bądź klasztory. Studia prawa kanonicznego w okresie średniowiecza cieszyły się szerokim zainteresowaniem. W tym czasie wzrastało zapotrzebowanie na prawników specjalizujących się w administracji kościelnej, sądownictwie kościelnym ect. W owym okresie zapotrzebowanie na prawników kanonistów było tak duże, że studia te kończono w większym stopniu w celu uzyskania awansu społecznego niż z powodu własnych zainteresowań. Działo się tak, ponieważ nierzadko zdobycie wykształcenia prawnika kanonisty bądź teologa było warunkiem do otrzymania stanowiska wyższego kościelnego.

Polska kanonistyka posiada bogatą tradycję. Jest to wynikiem tego, iż prawo kanoniczne służyło pomocą młodemu Kościołowi polskiemu, jak i młodemu państwu. Bowiem kanoniści byli pierwszymi, którzy pomagali wprowadzić w państwie ład oraz porządek, jak i również zasady współżycia społecznego. Prawo kanoniczne zastąpiło pogańskie zwyczaje wprowadzając pojęcia, które wypracowane zostały w zachodnich ośrodkach nauki oraz kultury. Nauka prawa kanonicznego w Polsce uprawiana była w głównej mierze w szkołach katedralnych, gdzie można było uczyć się na elementy studium prawa kanonicznego. W Krakowskim ośrodku wykłady prowadził sam biskup Wincenty Kadłubek. W dużym stopniu na rozwój prawa kanonicznego w Polsce, oprócz nauczania go w kraju, miały wyjazdy Polaków za granicę i nauka w państwach zachodnich [2].

Po ogólnym zarysowaniu rozwoju nauki prawa kanonicznego w celu dalszych rozważań należy się przyjrzeć bliżej organizacji nauki prawa kanonicznego. Wydział jest jednostką organizacyjną szkoły wyższej, prowadzi on prace dydaktyczne, wychowawcze oraz naukowe. W skład wydziału wchodzi katedry, które organizują pracę i prowadzą działania w zakresie określonego przedmiotu. Obecnie w Polsce istnieją trzy wydziały prawa kanonicznego: Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Wydział Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie [2] oraz najmłodszy założony w 2014 r. Wydział Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. „Celem Wydziału Prawa Kanonicznego – łacińskiego lub wschodniego jest kontynuowanie i rozwój dyscyplin kanonicznych w świetle prawa ewangelicznego, a także pogłębianie kształcenia w nich studentów, aby ich przygotować do podjęcia badań naukowych w tej dziedzinie, prowadzenia wykładów oraz wykonywania zadań kościelnych.” Uregulowanie te pochodzi z art. 75 Konstytucji „Sapientia christiana” [4]. Konstytucja Apostolska Jana Pawła II z dnia 15 kwietnia 1979 r. oraz „Ordinationes” Kongregacji Wychowania Katolickiego z dnia 29 kwietnia 1979 r. są obecnie obowiązującymi regulacjami odnośnie nauki prawa kanonicznego. Zasady ogólne dotyczące uniwersytetów oraz wydziałów kościelnych reguluje Kodeks Prawa Kanonicznego (KPK) w kan. 807-821. Mówią one m.in. że aby móc nadać uniwersytetowi nazwę „uniwersytet katolicki” wymagana jest do tego zgoda kompetentnej władzy Kościoła. Na uwadze należy mieć również fakt, iż wydziały (tak samo jak uniwersytety) podlegają Stolicy Apostolskiej, a w niej Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego. Wszystkie wydziały zostały zobligowane do wysłania swoich statutów do Kongregacji w celu ich zatwierdzenia. Zatwierdzone to miało

zostać na trzy lata, a po upływie tego czasu można było uzyskać zatwierdzenie definitywne. Trzeba jednak pamiętać o tym, że zatwierdzanie różni się od erygowania. Erygowania dokonywana jest przez Kongregację Seminariów i Instytucji Naukowych dekretem. Dekret ten zawiera, na podstawie przedłożonego wniosku, statut ośrodka, określone zostają stopnie naukowe jakie wydział może nadawać jak i również przywileje oraz zaszczyty związane z tego typu działalnością naukową. Zatwierdzenie jest natomiast aktem poprzedzającym erygowanie. Wynika z tego to, że wydziały (jak i również uniwersytety kościelne mogą istnieć tylko i wyłącznie po zatwierdzeniu przez Stolicę Apostolską i tylko ona może powoływać je do życia. Wiąże się to również z tym, że aby wydział mógł nadawać stopnie akademickie wywierające skutek w prawie kanonicznym musi być on erygowany przez Stolicę Apostolską. [3] Nie można zapomnieć o tym, że w placówkach naukowych na terenie Polski, gdzie wydawane są dyplomy i stopnie naukowe uznawane przez państwo obowiązują (oprócz przepisów kościelnych) również przepisy krajowe regulujące szkolnictwo wyższe oraz normujące tytuły i stopnie naukowe [2].

Opisując sytuację prawa kanonicznego przez pryzmat nauki należy oprócz uniwersytetów oraz wydziałów wspomnieć również o seminariach duchowych, gdzie taka możliwość również się znajduje. Swoje uregulowanie znajdują one w różnych dokumentach kościelnych. Na szczególną uwagę w tym przypadku zasługuje wzmianka o tym, iż Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego wydała zalecenie, aby każdym wyższym seminarium duchownym konieczne funkcjonowała katedra prawa kanonicznego, a jego nauka należała do kręgu dyscyplin koniecznych. Kwestię tę reguluje KPK narzucając niektóre zasady. Na przykład prawo kanoniczne powinno stanowić osobny przedmiot wykładowy, prawa kanonicznego powinien uczyć osobny wykładowca, a na wykładowcę dyscyplin prawnych może być powołana tylko taka osoba, która ma odpowiednie przygotowanie naukowe [2].

Aby móc w pełni zobrazować ogólną charakterystykę wydziałów prawa kanonicznego w Polsce należy przyjrzeć się bliżej historii wydziałów, które kształcą po dziś dzień. Studia prawnicze na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim zaczęły się równocześnie z utworzeniem tej uczelni w czasach międzywojennych 1918 r. W dniu inauguracji ukonstytuował się pierwszy Senat Akademicki. Zebranie ogólne profesorów wybrało dziekanów poszczególnych wydziałów. Dziekanem Wydziału Prawa Kanonicznego i Nauk Moralnych został ks. Bronisław Żongołłowicz. Wydział Prawa Kanonicznego i Nauk Moralnych, jako wydział kościelny, od początku swej działalności był uprawniony do nadawania stopnia licencjata i doktora. Na początku niewielka kadra naukowo-dydaktyczna rozrosła się dzięki pozyskiwaniu nowych pracowników z kraju i zagranicy. W początkowej fazie rozwoju Wydziału jego struktura, program studiów i nazwa ulegały zmianom. W 1920 r. Rada Wydziału powołała do życia w sumie trzy sekcje: prawno-społeczną i prawno-historyczną oraz prawno-moralną. Od roku akademickiego 1923/1924 zniesiono podział na sekcje i zmieniono nazwę Wydziału, który odtąd nosił nazwę Wydziału Prawa Kanonicznego i istniał do 1984 r. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż był to jedyny wydział prawa kanonicznego w Polsce w okresie międzywojennym. Istniał on samoistnie i nie był połączony (tak jak miało to miejsce na innych uniwersytetach w kraju) z teologią. W 1984 r. wydział przyjął nazwę Wydziału Prawa Kanonicznego i Nauk Prawnych. Od tego czasu prawo kanoniczne funkcjonowało w ramach

wydziału jako sekcja. Zmiana nazwy wydziału nastąpiła jeszcze dwukrotnie (w 1989 r. na Wydział Prawa Kanonicznego i Świeckiego, w 1999 r. zaś na Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji). Ostatecznie decyzją Rady Wydziału z dniem 15 lutego 2005 r. nastąpiło przekształcenie Sekcji Prawa Kanonicznego w Instytut Prawa Kanonicznego. Aktualnie na wydziale funkcjonują cztery instytuty: Instytut Prawa, Instytut Prawa Kanonicznego, Instytut Administracji oraz Instytut Europeistyki [5].

Kolejnym z trzech aktualnie funkcjonujących wydziałów prawa kanonicznego jest Wydział Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Początki jego sięgają roku 1954, kiedy to założony został Wydział Prawa Kanonicznego Akademii Teologii Katolickiej. Miał on trzy wydziały: Teologiczny, Prawa Kanonicznego (ze specjalnością wyłącznie kanoniczną) i Filozofii Chrześcijańskiej. W kwietniu 1958 r., decyzją Kongregacji Seminariów i Uniwersytetów Katolickich, władza nad ATK w zakresie kościelnym zlecona została Prymasowi Polski, ks. kardynałowi Stefanowi Wyszyńskiemu. Dnia 12 września 1974 r. na mocy upoważnienia Kongregacji Nauki Katolickiej, ks. Prymas wydał dekret nadający wszystkim stopniom zdobytym w ATK walor kanoniczny. Pełny status kanoniczny uczelnia uzyskała mocą dekretu Kongregacji Wychowania Katolickiego z dnia 29 czerwca 1989 r., co skutkowało tym, że stała się ona uczelnią nie tylko państwową, ale również kościelną. Uchwałą Senatu ATK z 30 kwietnia 1998 r. Wydział Prawa Kanonicznego zmienił swoją nazwę na: Wydział Nauk Prawnych - Prawa i Prawa Kanonicznego i w tej formie istniał do roku 1999, czyli końca istnienia Akademii Teologii Katolickiej. Na jego miejsce utworzony został, w tym samym roku, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Kongregacja Wychowania Katolickiego erygowała w Uniwersytecie trzy wydziały nauk kościelnych: Teologii, Prawa Kanonicznego i Filozofii Chrześcijańskiej. Obecnie na Wydziale studentów kształci się na dwóch specjalnościach: administracyjno-sądowej (kanonicznej) i kanoniczno-cywilnej [6].

Najmłodszy spośród trzech aktualnie kształcących wydziałów jest Wydział Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, który erygowany został 19 marca 2014 r. Mimo iż to najkrócej działający wydział w kraju, można bezsprzecznie stwierdzić, że jest najściślej związany z początkami nauki prawa kanonicznego na krajowych uniwersytetach. Wszystko za sprawą Kazimierza Wielkiego, który, w akcie fundacyjnym, utworzył Uniwersytet Krakowski, gdzie nauczanie prawa kanonicznego zajmowało najbardziej uprzywilejowaną pozycję. Wydział Prawa Kanonicznego w Krakowie posiada prawo nadawania kościelnego stopnia naukowego licencjata prawa kanonicznego, przez co przygotowuje do pracy na stanowiskach kościelnych, gdzie ów stopień jest wymagany [7].

Nauczanie prawa kanonicznego oraz jego samodzielna dyscyplina posiada bogaty dorobek historyczny. Początkowo nauka ta kształtowała się na podwalinach kultury prawodawstwa rzymskiego. Później stała się oddzielną dyscypliną - praktycznym stosowaniem nauki teologii. Do dnia dzisiejszego można obserwować to, że najczęściej nauczanie prawa kanonicznego idzie obok nauki teologii poprzez obserwowanie uporządkowania wydziałów oraz katedr na wydziałach. Prawo kanoniczne było w Polsce, od samego początku, przedmiotem badań oraz rozważań na wielu uczelniach. Tam są kształceni do dnia dzisiejszego prawnicy kanoniści.

Bibliografia

1. Włodkiewicz W., Europa i prawo rzymskie. Szkice z historii europejskiej kultury prawnej”, 2009.
2. Pawluk T., Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, Olsztyn 1985, t. 1.
3. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz, red. P. Majer, Kraków 2011.
4. Dyduch J. Ogólna charakterystyka Wydziału Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, „Annales Canonici”, 11 (2015).
5. Ordon M., Historia wydziału, <https://www.kul.pl/11451.html> (dostęp: 12.05.2019).
6. URL: <https://wpk.uksw.edu.pl/node/55> (dostęp: 12.05.2019).
7. URL <http://wpk.upjp2.edu.pl/node/28> (dostęp: 12.05.2019)

Kinga Panek

studentka II roku prawa, Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

POLSKA KANONISTYKA W XXI WIEKU

W literaturze przedmiotu nie ma ścisłej definicji prawa. Stąd warto znaleźć odpowiedź na pytanie, czym jest prawo, jak je należy rozumieć? Wiadomo, że prawo towarzyszy człowiekowi od bardzo dawna. W Kodeksie Prawa Kanonicznego pojęcie *prawo* tłumaczone jest jako *ius*. Jedni szukają etymologii terminu *ius* w *iustitia* (sprawiedliwość), dlatego że prawo w społeczeństwie ma bronić sprawiedliwości. Inni natomiast uważają, że termin *ius* wywodzi się od *iussum* (polecenie, rozkaz), dlatego że człowiek postrzega prawo jako zbiór norm, które najczęściej coś nakazują. Jest też grono osób, które twierdzą, iż pojęcie *ius* ma swój początek w *iungere* (zespolic, złączyć), bo w dużej mierze według mnie to właśnie dzięki prawu ludzie nadal żyją w społeczeństwie. W kręgu naukowców przeważa pogląd, iż *ius* jest pierwotnym pojęciem oraz oznacza on to co jest: słuszne, sprawiedliwe, dobre oraz potrzebne człowiekowi żyjącemu w społeczeństwie. Prawo zobowiązuje ludzi do uszanowania tego, co należy się drugiemu człowiekowi, ale też zobowiązuje innych, aby uszanowali nas w rozwijaniu swoich zamierzeń. Tak więc w rozumieniu podmiotowym jest to pewna relacja. W ujęciu przedmiotowym prawo jest to zespół norm, tzn. przepisów prawnych, które określają relację pomiędzy osobami oraz pomiędzy społecznością a jednostką, w celu doskonalenia człowieka i osiągnięcia przez niego odpowiedniego celu oraz w celu rozwoju społeczności dla dobra wspólnego [1].

Prawo Kościoła nazwane zostało prawem kanonicznym (*ius canonicum*), dlatego że składa się z kanonów, które są odpowiednikami artykułów w prawie świeckim. Kanon (*canon*) jest to wyraz pochodzenia greckiego i ma kilka znaczeń ale przytoczę tylko wybrane: 1. ogólnie przyjęta w danej epoce norma, np. etyczna lub estetyczna; 2. zbiór zasad, ustaw, tekstów o podstawowym znaczeniu; 3. zbiór ksiąg uznanych przez Kościół za święte; 4. w prawie kościelnym: pojedynczy przepis prawny; 5. najważniejsza część mszy; też: modlitwa eucharystyczna odmawiana podczas tego aktu [2]. Terminy prawo kanoniczne oraz prawo wyznaniowe często są używane zamiennie ale te pojęcia nie mają takiego samego znaczenia, ponieważ prawo wyznaniowe to sytuacja prawna społeczeństwa w państwie ze względu na wyznanie lub stosunek państwa do związków wyznaniowych. W ujęciu przedmiotowym prawo kanoniczne jest to zbiór norm,